

Костянтин Марисюк

Національний університет «Львівська політехніка»,
Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти,
професор кафедри кримінального права і процесу,
доктор юридичних наук
Kostiantyn.B.Marysiuk@lpnu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-7483-3836>

ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ВІДПОВІДНО ДО ПОЛОЖЕНЬ ЗАГАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

<http://doi.org/10.23939/law2020.28.251>

© Марисюк К., 2020

Стаття присвячена аналізу питань призначення покарання відповідно до положень Загальної частини Кримінального кодексу України.

На підставі аналізу норм КК України та позицій учених можна зробити висновок, що суд під час призначення покарання повинен враховувати такі положення Загальної частини КК України: положення, що передбачає завдання КК України (ст. 1 КК України). Важливість врахування цієї норми у призначенні покарання полягає в тому, що суд завжди повинен перш за все виходити із завдань, поставлених перед кримінальним законом; норми, які передбачають, що протиправність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки КК України, а також встановлюється заборона застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією (ч. 3 та 4 ст. 3 КК України). Згадані положення відображають окремі аспекти принципу законності за призначення покарання; норми, що визначають питання чинності кримінального закону в часі (ст. 4, 5 КК України); правові наслідки засудження особи за межами України (ст. 9 КК України); врахування визнання особи обмежено осудною за призначення покарання (ч. 2 ст. 20 КК України); особливості призначення покарання особі, яка при виконанні спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації вчинила певні види кримінальних правопорушень (ч. 3 ст. 43 КК України); привила призначення покарання особі, яка вчинила особливо тяжке кримінальне правопорушення, за яке згідно із законом може бути призначене довічне позбавлення волі, у випадку, коли особа підлягає звільненню у зв'язку із закінченням строків давності, але суд прийняв рішення про неможливість застосування згаданих строків давності (ч. 4 ст. 49 КК України); усі статті розділу X «Покарання та його види». Цим розділом визначаються поняття та мета покарання, види покарань, а також характеристика кожного із них; усі статті розділу XI «Призначення покарання». Цим розділом визначаються загальні та спеціальні засади призначення покарання; норма, що передбачає, які види додаткових покарань можуть призначатись при звільненні від відбування основного покарання з випробуванням (ст. 77 КК України); правила призначення покарання особам, звільненим від покарання з випробуванням на підставі ст. 78 КК України, у разі вчинення ними протягом іспитового строку нового кримінального правопорушення (ч. 3 ст. 78 КК України); правила призначення пока-

рання жінкам, звільненням від відбування покарання на підставі ст. 79 КК (ч. 6 ст. 79 КК України); правила призначення покарання у разі вчинення особою, до якої було застосовано умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, протягом невідбутої частини покарання нового кримінального правопорушення (ч. 4 ст. 81 КК України); правила призначення покарання, якщо особа, відбуваючи більш м'яке покарання, вчинить нове кримінальне правопорушення (ч. 6 ст. 82 КК України); правила призначення покарання у випадку, коли в період звільнення від відбування покарання на підставі ст. 83 КК України засуджена особа вчинила нове кримінальне правопорушення (ч. 6 ст. 83 КК України); положення статей 97–104 КК України, що визначають особливості призначення покарання неповнолітнім.

При цьому суд у вирокі повинен посилатись на згадані норми, якщо їх застосування є необхідним у відповідному провадженні.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, норма права, покарання, законність, вирок.

Постановка проблеми. Кримінальне покарання вважається найсуворішим заходом державного примусу. Вибір судом виду та міри покарання особі має значний, а іноді й вирішальний вплив на все її життя. Саме тому інститут призначення покарання займає одне із найважливіших місць в науці кримінального права та вимагає особливої уваги під час здійснення практичної діяльності. Обираючи особі покарання, суд повинен бути наділений достатньою свободою судового розсуду для врахування конкретних особливостей вчиненого кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила. Разом з тим така свобода повинна обмежуватись певними встановленими законодавцем правилами. До таких правил перш за все належать загальні засади призначення покарання. Від належного дотримання цих загальних засад залежить, наскільки призначене покарання буде справедливим, а також необхідним та достатнім для виправлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення та попередження вчинення нею нових кримінальних правопорушень.

Аналіз дослідження проблеми. Питання загальних засад призначення покарання слугували предметом наукових розвідок значної кількості вітчизняних науковців, таких як М. Бажанов, В. Василяш, О. Горох, Т. Денисова, Т. Іванюк, А. Музика, О. Омельчук, В. Полтавець та ін.

Не зважаючи на значну кількість публікацій, присвячених зазначеним вище питанням, значна кількість проблем і досі є спірними та не знаходять одностайності у колах науковців та практиків.

Мета статті. Усвідомлюючи, що в межах однієї короткої наукової статті неможливо розкрити всі питання, пов'язані з проблематикою загальних засад призначення покарання відповідно до положень Загальної частини Кримінального кодексу України, ми звернемо увагу лише на найбільш значимі та цікаві з нашого погляду, та й то лише у частині базових положень, залишивши все інше для подальших наукових розвідок.

Виклад основного матеріалу. В літературі висловлюється позиція, згідно з якою недоцільно виділяти таку засаду, як призначення покарання відповідно до положень Загальної частини КК, яка пояснюється перш за все тим, що досліджувані положення враховуються не тому, що так передбачено кримінальним законом, а в силу факту самого свого існування. Є. Благов слушно критикує таку позицію, аргументуючи тим, що роль цієї загальної засади полягає в тому, що Загальна частина вказує на межі призначення покарання у випадку, коли вони не повністю визначені у відповідній статті Особливої частини (вказується лише верхня межа покарання) [1, с. 319]. З цією позицією автора варто погодитись, але треба також додати, що роль Загальної частини у призначенні покарання цим не обмежується.

Дискусійним є питання про те, які саме положення Загальної частини КК України необхідно враховувати, призначаючи покарання.

М. Бажанов включав до цього переліку велику кількість статей, які стосувались не лише системи покарань та порядку їхнього застосування, а й ознак злочину, обставин, що виключають кримінальну відповідальність, звільнення від кримінальної відповідальності, стадій вчиненого кримінального правопорушення, співучасті, множинності кримінальних правопорушень та інших норм Загальної частини щодо призначення покарання [2, с. 30–31].

Такий погляд, згідно з яким при призначенні покарання повинна враховуватись більшість норм Загальної частини КК, справедливо критикується Т. Непомнящою, оскільки, призначаючи покарання, суд вирішує питання про його вид та міру для конкретної особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, а тому він вже не може керуватись нормами щодо обставин, які виключають протиправність діяння, звільнення від кримінальної відповідальності, визначення ознак кримінального правопорушення і т. д., оскільки ці питання судом вирішуються на більш ранньому етапі [3, с. 45]. При цьому вчена пропонує доволі вузький перелік положень Загальної частини КК, які повинні враховуватись при призначенні покарання, а саме загальні положення про завдання КК та мету покарання; норми, присвячені загальним засадам призначення покарання; переліки обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання; спеціальні правила призначення покарання; норми, що регулюють порядок призначення покарання при умовному засудженні; норми, що регулюють порядок визначення строків покарань при їх складанні, розрахунок строків покарання і зарахування покарання; норми, що регулюють особливості призначення покарання неповнолітнім [3, с. 46]. Такий перелік видається занадто вузьким та таким, що не охоплює усі необхідні норми, які необхідно враховувати при призначенні покарання.

В. Навроцький також критикує широкий підхід до аналізованої загальної засади призначення покарання, слушно зазначаючи, що на підставі такого підходу значною мірою втрачається самостійність і специфіка цієї загальної засади. В свою чергу вчений пропонує перелік норм Загальної частини КК України, які повинні враховувати суд при призначенні покарання. До них науковець відносить положення:

- ч. 2 ст. 9 КК, яке передбачає наслідки засудження особи за межами України;
- ст. 35 КК, яка передбачає як один із правових наслідків повторності, сукупності та рецидиву врахування їх при призначенні покарання;
- ч. 4 ст. 49 КК, що передбачає заміну довічного позбавлення волі на позбавлення волі на певний строк щодо особи, яка вчинила особливо тяжке кримінальне правопорушення і щодо якої суд не визнав за можливе застосування положення про давність як підставу звільнення від кримінальної відповідальності;
- ст. 50–64 КК, що визначають мету покарання, а також перелік покарань в порядку суворості, особливості призначення окремих видів покарань тощо;
- ч. 5 ст. 80 КК, що передбачає заміну призначеного особі довічного позбавлення волі на позбавлення волі на певний строк у випадку, коли суд не визнав за можливе застосувати давність як підставу звільнення особи від відбування покарання [4]. Такий підхід також видається надміру вузьким, а деякі із передбачених норм не вважається доцільним відносити до таких, що враховуються при призначенні покарання.

А. Наумов, розкриваючи досліджувану загальну засаду вказує, що тут йдеться про врахування тих норм Загальної частини КК, які тим чи іншим чином пов'язані із призначенням покарання, а також впливають на процес такого призначення. Вчений до них зараховує такі норми КК: про завдання та принципи КК, про поняття, цілі та види покарання, про особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх та інші норми Загальної частини [5, с. 374]. Така позиція видається не до кінця чіткою, адже не передбачає вичерпного переліку норм Загальної частини, які повинні враховуватись при призначенні покарання.

В. Полтавець в свою чергу поділяє усі норми Загальної частини КК України, які повинні враховуватись при призначанні покарання, на три групи (в залежності від розміщення цих норм у КК України):

1) норми, що стосуються проблеми кримінального правопорушення, передбачені розділами I-VII Загальної частини КК України – норми, що визначають: завдання кримінального кодексу; питання чинності кримінального закону в просторі та часі; правові наслідки засудження особи за межами України; поняття кримінального правопорушення; класифікацію кримінальних правопорушень за ступенем тяжкості; питання осудності та обмеженої осудності; форми і види вини; питання співучасті; питання множинності кримінальних правопорушень.

З урахуванням більшості згаданих норм можна погодитись. Недоцільним здається акцентування уваги на нормі про поняття кримінального правопорушення, оскільки вона повинна братись до уваги у разі кваліфікації останнього, а не за призначення покарання за нього. Також незрозуміло є необхідність врахування норм про чинність кримінального закону у просторі. Ці норми також мають значення при вирішенні питання про поширення дії КК при кваліфікації кримінальних правопорушень. Під час призначення покарання таке питання уже має бути вирішене. Норми, які стосуються готування та співучасті також повинні бути враховані при кваліфікації діяння, а не при призначення покарання за його вчинення.

2) норми, присвячені загальним питанням покарання, передбачені розділом X Загальної частини КК;

3) норми, які визначають питання призначення покарання, які передбачені в розділах XI та XV Загальної частини КК України [72, с. 90–92]

Автори Коментаря до Загальної частини КК України вважають, що крім норм, що регламентують питання застосування покарання, суд повинен також враховувати норми, що хоча й безпосередньо з призначенням покарання не пов'язані, але мають значення для вирішення цього питання. До таких норм вчені відносять норми, що визначають завдання кримінального закону (ст. 1 КК), чинність кримінального закону в просторі і часі (ст. 3-10 КК), особливості призначення покарання за обмеженої осудності (ст. 20 КК) та за виконання особою спеціального завдання (ч. 3 ст. 43 КК), у випадку відмови від застосування строку давності щодо особи, яка вчинила особливо тяжке кримінальне правопорушення тощо [7, с. 252].

На підставі аналізу норм КК України та позицій учених можна зробити висновок, що суд під час призначення покарання повинен враховувати такі положення Загальної частини КК України:

1) положення, що передбачає завдання КК України (ст. 1 КК України). Важливість врахування цієї норми при призначенні покарання полягає в тому, що суд завжди повинен перш за все виходити із завдань, поставлених перед кримінальним законом;

2) норми, які передбачають, що протиправність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки КК України, а також встановлюється заборона застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією (ч. 3 та 4 ст. 3 КК України). Згадані положення відображають окремі аспекти принципу законності при призначенні покарання;

3) норми, що визначають питання чинності кримінального закону в часі (ст. 4, 5 КК України);

4) правові наслідки засудження особи за межами України (ст. 9 КК України);

5) врахування визнання особи обмежено осудною при призначенні покарання (ч. 2 ст. 20 КК України);

6) особливості призначення покарання особі, яка при виконанні спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації вчинила певні види кримінальних правопорушень (ч. 3 ст. 43 КК України);

7) правила призначення покарання особі, яка вчинила особливо тяжке кримінальне правопорушення, за яке згідно із законом може бути призначене довічне позбавлення волі, у випадку, коли

особа підлягає звільненню у зв'язку із закінченням строків давності, але суд прийняв рішення про неможливість застосування згаданих строків давності (ч. 4 ст. 49 КК України);

8) усі статті розділу X «Покарання та його види». Цим розділом визначаються поняття та мета покарання, види покарань, а також характеристика кожного із них;

9) усі статті розділу XI «Призначення покарання». Цим розділом визначаються загальні та спеціальні засади призначення покарання;

10) норма, що передбачає, які види додаткових покарань можуть призначатись при звільненні від відбування основного покарання з випробуванням (ст. 77 КК України);

11) правила призначення покарання особам, звільненим від покарання з випробуванням на підставі ст. 78 КК України, у разі вчинення ними протягом іспитового строку нового кримінального правопорушення (ч. 3 ст. 78 КК України);

12) правила призначення покарання жінкам, звільненим від відбування покарання на підставі ст. 79 КК (ч. 6 ст. 79 КК України);

13) правила призначення покарання у разі вчинення особою, до якої було застосовано умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, протягом невідбутої частини покарання нового кримінального правопорушення (ч. 4 ст. 81 КК України);

14) правила призначення покарання, якщо особа, відбуваючи більш м'яке покарання, вчинить нове кримінальне правопорушення (ч. 6 ст. 82 КК України);

15) правила призначення покарання у випадку, коли в період звільнення від відбування покарання на підставі ст. 83 КК України засуджена особа вчинила нове кримінальне правопорушення (ч. 6 ст. 83 КК України);

16) положення статей 97–104 КК України, що визначають особливості призначення покарання неповнолітнім.

При цьому суд у вирoku повинен посилається на згадані норми, якщо їх застосування є необхідним у відповідному провадженні.

Висновки. Отже, призначення покарання відповідно до положень Загальної частини КК України є ще однією з загальних засад, яка закріплює принцип законності. Дискусійним серед науковців є питання, які саме норми Загальної частини КК України необхідно враховувати, призначаючи покарання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Благов Е. В. (2004). *Применение уголовного права (теория и практика)*. СПб.: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс».
2. Бажанов М. И. (1980). *Назначение наказания по советскому уголовному праву*. К.: Вища школа.
3. Непомнящая Т. В. (2006). *Назначение уголовного наказания: теория, практика, перспективы*. СПб.: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс».
4. Навроцький В. О. (2013). *Українське кримінальне право. Загальна частина*. К.: Юрінком Інтер.
5. Наумов А. В. (2004). *Российское уголовное право: Общая часть*. М.: Юридическая литература.
6. Полтавець В. В. (2005). *Загальні засади призначення покарання за кримінальним законодавством України*. Луганськ: РВВ ЛАВС.
7. Тацій В. Я. (2013). *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар*. Х.: Право.

REFERENCES

1. Blagov E. V. (2004). *Prymenenye uholovnoho prava (teoryya i praktyka)* (Application of criminal law (theory and practice). St. Petersburg: R. Aslanov Publishing House «Legal Center Press» [In Russian].
2. Bazhanov M. I. (1980). *Naznachenye nakazaniya po sovet-skomu uholovnomu pravu* (Assignment of punishment under Soviet criminal law). K.: Higher school Publ. [In Russian].
3. Nepomnyashchaya T. V. (2006). *Naznachenye uholovnoho nakazaniya: teoryya, praktyka, perspektivy* (Assignment of criminal punishment: theory, practice, prospects). St. Petersburg: R. Aslanov Publishing House «Legal Center Press» [In Russian].
4. Navrotskyy V. O. (2013). *Ukrayins'ke kryminal'ne pravo. Zahal'na chastyna* (Ukrainian criminal law. General part). Kyiv : Iurinkom Inter [In Ukrainian].
5. Naumov A. V. (2004). *Rossyyskoe uholovnoe pravo: Obshchaya chast'* (Russian criminal law: General part). Moscow: Yuridicheskaya literatura [In Russian].
6. Poltavets V. V. (2005). *Zahal'ni zasady*

pryznachennya pokarannya za kryminal'nym zakonodavstvom Ukrainy (General principles of sentencing under the criminal legislation of Ukraine). Lugansk: RVV LAVS Publ. [In Ukrainian]. 7. Tatsiy V. Ya. (2013). *Kryminal'nyy kodeks Ukrainy. Naukovo-praktychnyy komentar* (Criminal Code of Ukraine. Scientific and practical commentary). Kharkiv: Pravo Publ. [In Ukrainian].

Дата надходження: 06.08.2020 р.

Kostyantyn Marysyuk

Institute of Jurisprudence, Psychology and Innovation Education,
Lviv Polytechnic National University,
Department of Criminal Law and Procedure,
Doctor of Law, Prof.

PERFORMANCE OF PUNISHMENT IN ACCORDANCE WITH THE PROVISIONS OF THE GENERAL PART OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

Abstract. The article is devoted to the analysis of sentencing in accordance with the provisions of the General Part of the Criminal Code of Ukraine.

Based on the analysis of the Criminal Code of Ukraine and the positions of scientists, it can be concluded that the court in sentencing should take into account the following provisions of the General Part of the Criminal Code of Ukraine: the provisions of the Criminal Code of Ukraine (Article 1 of the Criminal Code). The importance of taking this norm into account when sentencing lies in the fact that the court must always first of all proceed from the tasks set before the criminal law; norms that stipulate that the illegality of the act, as well as its punishment and other criminal consequences are determined only by the Criminal Code of Ukraine, and also prohibits the application of the law on criminal liability by analogy (parts 3 and 4 of Article 3 of the Criminal Code). These provisions reflect certain aspects of the principle of legality in sentencing; norms that determine the validity of the criminal law in time (Articles 4, 5 of the Criminal Code of Ukraine); legal consequences of convicting a person outside Ukraine (Article 9 of the Criminal Code of Ukraine); taking into account the recognition of a person as limited by the conviction when sentencing (Part 2 of Article 20 of the Criminal Code of Ukraine); features of sentencing a person who has committed certain types of criminal offenses (Part 3 of Article 43 of the Criminal Code of Ukraine) in the performance of a special task to prevent or detect criminal activity of an organized group or criminal organization; introduced the imposition of a sentence on a person who has committed a particularly serious criminal offense, for which according to the law may be sentenced to life imprisonment, if the person is subject to release due to the expiration of the statute of limitations, but the court ruled not to apply the statute of limitations (Part 4 of Article 49 of the Criminal Code of Ukraine); all articles of section X «Punishment and its types». This section defines the concepts and purpose of punishment, types of punishment, as well as the characteristics of each of them; all articles of Section XI «Sentencing». This section defines the general and special principles of sentencing; a rule stipulating what types of additional punishments may be imposed upon release from serving the main sentence with probation (Article 77 of the Criminal Code of Ukraine); rules for sentencing persons released from probation on the basis of Art. 78 of the Criminal Code of Ukraine, in case they commit a new criminal offense during the probationary period (Part 3 of Article 78 of the Criminal Code of Ukraine); rules for sentencing women released from serving a sentence under Art. 79 of the Criminal Code (Part 6 of Article 79 of the Criminal Code of Ukraine); rules of sentencing in case of commission of a new criminal offense by a person to whom parole was applied during the unserved part of the sentence (Part 4 of Article 81 of the Criminal Code of Ukraine); rules for sentencing, if a person, serving a milder punishment, commits a new criminal offense (Part 6 of Article 82 of the Criminal Code of Ukraine); rules of sentencing in the case when in the period of release from serving a sentence on the basis of Art. 83 of the Criminal Code of Ukraine, the convicted person committed a new criminal offense (Part 6 of Article 83 of the Criminal Code of Ukraine); provisions of Articles 97–104 of the Criminal Code of Ukraine, which determine the features of sentencing minors.

In this case, the court in the sentence must refer to the above rules, if their application is necessary in the relevant proceedings.

Key words: criminal offense, rule of law, punishment, legality, sentence.